

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТОСОВНО ПРАЦІВНИКІВ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ НА РОБОТАХ ЗІ ШКІДЛИВИМИ ТА ВАЖКИМИ УМОВАМИ ПРАЦІ

Пенсійне забезпечення характеризується єдністю та диференціацією. Єдність та диференціація пенсійного забезпечення – це взаємопов'язані та взаємообумовлені поняття. Єдність пенсійного забезпечення полягає в єдиному змісті, єдиній сутності, єдиній меті, єдиних принципах пенсійного забезпечення. За допомогою єдності визначається той вектор, в напрямку та в рамках якого повинно здійснюватися пенсійне забезпечення; досягається мета пенсійного забезпечення – задовольнити за допомогою пенсій життєві потреби працівників, що мають право на їхнє отримання, гарантування їм здійснення цього права, державний захист та охорона прав пенсіонерів, виконання відповідного зобов'язання держави перед громадянином за участь в суспільно-виробничому процесі. Єдність породжує диференціацію. Диференціація є конкретизацією та індивідуалізацією загальних приписів та норм. За допомогою диференціації пенсійного забезпечення встановлюється суспільна справедливість: залежно від того, хто і як працював протягом життя, нараховується відповідна пенсія. Диференційований підхід до призначення пенсій забезпечує врахування всіх особливостей праці кожного окремого працівника (в даному випадку мова йдеться про призначення трудових пенсій). Право на трудову пенсію має кожний працівник за наявності відповідних підстав. Саме при призначенні та визначенні розміру пенсії загальні норми пенсійного забезпечення конкретизуються та застосовуються до кожного пенсіонера окремо. Диференціація пенсійного забезпечення дозволяє впорядкувати систему пенсійного забезпечення, полегшує процедуру призначення пенсій.

За допомогою диференціації абстрактні норми загального характеру набувають більшої конкретизації, «наближуються» до реальних відносин, що виникають в процесі реалізації громадянами України права на пенсійне забезпечення. Доречним буде привести думку О. Стояна, який наголошує на необхідності наведення порядку в пенсійному забезпеченні, розмежуванні пенсійних виплат, що фінансуються за різними пенсійними програмами (соціальні пенсії, виплата пенсій у підвищених розмірах ветеранам війни та іншим категоріям пенсіонерів, виплата допомоги на дітей тощо). Таке розмежування, на його думку, є необхідним, бо, наприклад, соціальні пенсії призначаються громадянам, які не працювали, але досягли пенсійного віку. Правильним є те, що держава не відсторонюється від цих людей, але неправильно фі-

нансувати надання їм соціальної допомоги із загального пенсійного фонду, що його створили люди, які працють. До того ж із загального фонду нараховуються також пенсії державним службовцями та іншим категоріям пенсіонерів, яким вони встановлюються у підвищених розмірах. О. Стоян висловлює думку, що було б справедливим створити фонди для виплати пенсій зазначеним категоріям пенсіонерів, які б формувалися державою та самими державними службовцями, які відраховували б частину свого заробітку до фонду персоніфікованого обліку [1, с. 10].

Як бачимо, в даному випадку диференційований підхід до призначення пенсій та порядку їх нарахування, процедури їх виплати, визначення кола суб'єктів відповідних пенсійних відносин, є шляхом поліпшення кризового стану пенсійного забезпечення. Отже, диференціація пенсійного забезпечення має відповідне призначення в системі права соціального забезпечення. Так, основною метою диференціації пенсійного забезпечення є індивідуалізація загальної правової норми стосовно окремих категорій пенсіонерів, які під час здійснення трудової діяльності володіли неоднаковими здібностями або працювали у різних умовах. При формулюванні мети диференційованого підходу до пенсійного забезпечення ми користувалися визначенням завдання диференціації М. І. Іншина: «завданням диференціації є індивідуалізація загальної правової норми стосовно окремих категорій працівників, які мають неоднакові здібності або працюють у різних умовах» [2, с. 140]. Таке формулювання завдання диференціації є досить вдалим, оскільки дійсно відображає сутність диференційованого підходу до правового регулювання будь-яких відносин. Стосовно пенсійного забезпечення воно потребувало деяких термінологічних змін. Однак сутність у зв'язку зі зміною певних понять не втратила своєї об'єктивності та вірності. Так, диференціація пенсійного забезпечення дійсно полягає в індивідуалізації загальної правової норми. Обґрунтованість даної тези була доведена нами раніше. Важливим елементом визначення є суб'єкти, щодо яких здійснюється диференціація. Такими суб'єктами під час регулювання пенсійних правовідносин є пенсіонери. Проте не всі пенсіонери, а лише ті, які відносяться до певних категорій (категорія визначається залежно від виду пенсії, умов призначення пенсії тощо).

І. М. Сирота визначає диференціацію пенсійного забезпечення таким чином: це є різниця в розмірах пенсій, обумовлена розміром заробітної плати, трудовим (страховим) стажем, специфікою і характером умов праці, страховими внесками [3, с. 402]. На нашу думку таке визначення є досить вдалим та об'єктивно відображає сутність диференціації пенсійного забезпечення. Проте воно потребує уточнення та деякого корегування. Так, диференціація пенсійного забезпечення не зводиться суто до різниці в розмірах пе-

нсій. На нашу думку, різниця в розмірах пенсій – це лише зовнішній результат диференційованого підходу до пенсійного забезпечення. Сутність же диференціації полягає у спеціалізованому правовому регулюванні пенсійного забезпечення окремих категорій працівників з урахуванням усіх особливостей праці, внаслідок чого пенсіонери отримують різні за розміром пенсії.

Так, у пенсійному забезпеченні є загальні норми. Наприклад, звернення за призначенням пенсії може здійснюватися у будь-який час після виникнення права на пенсію; право вибору пенсії: особам, які мають одночасно право на різні державні пенсії, призначається одна пенсія за їх вибором. Загальні правові норми – норми, сформульовані без урахування особливостей виробництва й особистості. Вони поширюються на усіх без винятку працівників, застосовуються без винятків. До спеціальних відносяться норми, що поширюються на певне коло працівників (наприклад, на працівників, що працюють у шкідливих умовах праці, або на військовослужбовців, або на працівників органів внутрішніх справ тощо). Спеціальні норми встановлюють певні винятки, більш конкретизовано підходять до визначення права на пенсію та реалізацію цього права. Так, закріплюючи для працівників право вибору пенсії, законодавець встановлює певні винятки: під час призначення пенсій інвалідам внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, що їх вони дістали при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку вид та розмір пенсії встановлюється державою.

Спеціальними нормами встановлюється пенсійне забезпечення окремих категорій пенсіонерів. Такими є, наприклад, норми, що встановлюють пенсійне забезпечення військовослужбовців, працівників органів внутрішніх справ, працівників, що працюють на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці. Диференційований підхід до правового регулювання пенсійного забезпечення даних категорій пенсіонерів є цілком виправданим та необхідним. Так, пенсійне забезпечення окремих категорій пенсіонерів вимагає індивідуалізованого підходу до правового регулювання з урахуванням усіх особливостей роботи. Диференціація пенсійного забезпечення стосовно певних категорій пенсіонерів викликана об'єктивними факторами та суспільною необхідністю. Так, трудова діяльність, що здійснюється в різних умовах, не може однаково оцінюватися як за якісними, так і за кількісними характеристиками. Тому не можна і при призначенні пенсії дотримуватися єдиного універсального підходу. Так, загальні норми встановлюють принцип обчислення пенсії, а спеціальні їх конкретизують стосовно певної категорії пенсіонерів із тим, щоб сприяти забезпеченню справедливості. Спеціальні норми враховують всі особ-

ливості праці, умови в яких вона здійснюється, інші фактори, що впливають на виконання працівником своїх обов'язків. Наприклад, загальною для всіх є процедура звернення за пенсією. Так, для кожного, хто звертається за пенсією, існує відповідний порядок проходження визначених законом органів та подання відповідних документів. Однак для кожного виду пенсії є свій набір документів. Саме на стадії звернення за пенсією визначається, на який вид пенсії має право пенсіонер. Тут диференційований підхід до визначення пенсії допомагає впорядкувати процедуру подання необхідних документів та забезпечити правильне застосування пенсійного законодавства.

Об'єктивними умовами диференціації пенсійного забезпечення працівників, що працюють на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці, є: 1) особливі умови праці. Диференціацією правового регулювання пенсійного забезпечення працівників, що працюють на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці, забезпечується особливість правового регулювання праці тих категорій працівників, які потребують додаткового захисту їх від шкідливих умов виробництва; 2) необхідність особливого правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу пенсійного забезпечення тих працівників, які працюють на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці. Така необхідність зумовлена специфікою правовідносин у даній сфері; 3) особливість підстав і умов, що дають право на пенсію на пільгових умовах; 4) особливі суб'єкти правовідносин в сфері пенсійного забезпечення працівників, що працюють на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці.

Отже, пенсійне забезпечення потребує диференційованого підходу. І, в першу чергу, це стосується окремих категорій громадян, таких як працівники, що працюють у шкідливих та важких умовах. Адже в диференціації правового регулювання пенсійного забезпечення чітко та яскраво проявляються принципи гуманності та соціальної справедливості, оскільки вона має своєю метою встановлення такого положення учасників трудових правовідносин, за якого б вони, не зважаючи на ті особливості, відзнаки, обмеження, що виникають внаслідок їхньої роботи у шкідливих та важких умовах, мали б однакові можливості щодо реалізації своїх трудових прав.

Список літератури: 1. Стоян О. М. Пенсійна реформа: позиція профспілок // Вісник ФПУ. 2000. №1. 2. Іншин М. І. Поняття диференціації правового регулювання в сфері державної служби України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. № 21. 3. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Учебник. 6-е изд. Х., 2006.

Надійшла до редколегії 30.01.08